

4. **Elgin S. H.** The Language Imperative: the Power of Language to Enrich Your Life and Expand Your Mind / S. H. Elgin. – N. Y. : Basic Books, 2000. – 304 p.
5. **Higley S. L.** Hildegard of Bingen's Unknown Language: An Edition, Translation, and Discussion / S. L. Higley. – N. Y. : Palgrave Macmillan, 2007. – 264 p.
6. **Okrent A.** In the Land of Invented Languages: Esperanto Rock Stars, Klingon Poets, Loglan Lovers, and the Mad Dreamers Who Tried to Build A Perfect Language / A. Okrent. – N. Y. : Spiegel & Grau, 2009. – 352 p.
7. **Whorf B. L.** Language, Thought and Reality / B. L. Whorf // Selected Writings of Benjamin Lee Whorf. – Cambridge, 1956. – P. 51–56.

Надійшла до редколегії 23.02.15

УДК 37:81'246.2(045)

Т. П. Ткачук

Вінницький обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників

ВПЛИВ РІВНЯ ОСВІЧЕНОСТІ РОДИНИ НА ВИБІР МОВИ РЕСПОНДЕНТОМ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО БІЛІНГВІЗМУ

З'ясовано чинники, що впливають на вибір мови в українсько-російському мовному середовищі Вінниці. Для дослідження обрано соціолінгвістичний метод, за допомогою якого проаналізовано відповіді стосовно використання мови учнями 13–16 років. Результати опитування частково підтвердили висунуту нами гіпотезу стосовно впливу рівня освіченості на вибір мови респондентом у двомовному середовищі.

Ключові слова: українсько-російський білінгвізм, функціонування мови, двомовне середовище, вплив освіти.

Ткачук Т. П. Винницкий областной институт последипломного образования педагогических работников. **ВЛИЯНИЕ УРОВНЯ ОБРАЗОВАННОСТИ СЕМЬИ НА ВЫБОР ЯЗЫКА РЕСПОНДЕНТОМ В УСЛОВИЯХ УКРАИНСКО-РУССКОГО БИЛИНГВИЗМА**

Выяснены факторы, которые влияют на выбор языка в украинско-русской языковой среде Винницы. Для исследования выбран социолингвистический метод, с помощью которого проанализированы ответы об использовании языка учениками в возрасте 13–16 лет. Результаты опроса частично подтвердили выдвинутую нами гипотезу о влиянии уровня образованности на выбор языка респондентом в двуязычной среде.

Ключевые слова: украинско-русский билингвизм, функционирование языка, двуязычная среда, влияние образования.

Tkachuk T. P. Vinnytsia regional recertification teachers' institute. **CORRELATION BETWEEN EDUCATIONAL LEVEL OF A FAMILY AND SPEAKERS' LANGUAGE SELECTION IN A UKRAINIAN-RUSSIAN BILINGUAL ENVIRONMENT**

This article presents results of a survey that allow us to clarify the role of education in a situation when bilingual speakers have to choose their language of communication. Our study is a continuation of previous projects in which we identified factors that might influence the choice of language in the Ukrainian-Russian language environment that has been historically formed over a long period of time in Vinnytsia and Vinnytsia region. These factors are: 1) media; 2) urban society; 3) parents' language; 4) language at school. In the current study, we conducted a survey with 200 students aged 13-16 year-old who live in the city of Vinnytsia (Central Ukraine, 370 thousand people). We have selected 174 respondents for the final analysis. The survey included a number of questions concerning the use of Ukrainian and Russian in their families. In addition, the respondents were asked to identify the level of education of their parents and grandparents: i.e., higher education, vocational education, secondary school, incomplete secondary school, or primary education. The results

were coded as follows: grandparents as the first generation, parents as the second generation, and respondents as the third generation.

An analysis of the questionnaires showed that the parents' level of education correlates with the choice of language by bilingual children. This is especially noticeable between the first and third generations: e.g., the higher education of grandparents, the more likely their grandchildren will speak in Russian, which is a consequence of an intensive Russification of university education in Ukraine in the late twentieth century.

Key words: bilingual speakers, Ukrainian-Russian bilingualism, language use, bilingual environment, education.

Проблема українсько-російської двомовності в Україні надзвичайно складна і неоднозначна, тому потребує ретельного дослідження лінгвістами, політологами, соціологами, істориками, культурологами та психологами. Інерційні процеси у мовній сфері, які залишилися нам у спадок від імперської політики Росії, тривають досі, що дає нам змогу відстежити ті фактори, які впливають на вибір мови респондентом у двомовному середовищі. Про проміжний стан країни та її мовців говорить Т. Возняк: «Повного забуття старого і входження в нове немає. Людина надовго, а, зазвичай, назавжди залишається в певному «між». Цей стан, ясна річ, далекий від ідеалу і є станом розщепленості» [2, с. 107]. Саме в такому стані вибору між мовою колонізатора та мовою колонізованого перебувають жителі України. Завданням сучасних соціолінгвістичних досліджень є з'ясування зовнішніх та, головне, внутрішніх причин, які «штовхають» мовця до вибору певної мови в білінгвальному просторі, адже у «...двомовному соціумі співіснують і конкурують, звичайно ж, не мови, а люди, їхні носії, а відтак протидія поширенню української мови зберігає досягнуте за доби колоніальної залежності домінування російськомовних груп населення» [3, с. 7].

У цій статті відображено результати опитування, які дають змогу з'ясувати роль рівня освіченості в ситуації вибору мови під час спілкування білінгвами. Наше дослідження – продовження попередніх [5–8], у яких було визначено чинники, що впливають на вибір мови в українсько-російському мовному середовищі, історично сформованому впродовж тривалого періоду у Вінниці та Вінницькій області, зокрема вплив:

- засобів масової інформації;
- урбаністичного соціуму;
- мови батьків;
- мови школи.

Саме попередні дослідження стали основою для проведення опитування, яке має підтвердити або ж спростувати припущення стосовно впливу рівня здобутої освіти респондента (а також рівня освіченості його родини на зрізі трьох поколінь) на вибір мови в ситуації українсько-російського білінгвізму.

Відомо, що сферу використання української мови на території УРСР у радянські часи цілеспрямовано обмежували: масмо на увазі політику поширення впливу російської мови через прийняття різних законів та постанов, про що, наприклад, пише І. Баликін: «Серед основних завдань освітніх закладів усіх рівнів була політика злиття націй, зокрема української з російською, у чому мовна політика радянської влади досягла значних результатів, оскільки реалізовувалася головним чином через цілеспрямовану та повсюдну русифікацію» [1, с. 242]. Про певний дисбаланс мов у вищій школі, сформований ще в радянські часи, говорить М. Стріха: «На кінець 80-х років, за даними Міністерства освіти УРСР, українці становили лише 52 % від чисельності професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів республіки (при їхній питомій вазі в населенні 72 %), тоді як росіяни – 40 % (при питомій вазі в населенні 21 %). Очевидно, що русифікація вищої школи призвела до дискримінаційного щодо українців дисбалансу» [4,

с. 24]. Зрозуміло, що тривалий тиск на українську мову в часи СРСР спричинив інерційні процеси, наслідки яких ми відчуваємо навіть через 20 років після здобуття Україною незалежності: по-перше, виросло покоління українців, які свідомо перейшли з української мови на російську заради здобуття вищої освіти; по-друге, сформувалася наукова російськомовна спільнота, частка якої на сьогодні залишається дуже впливовою.

Щоб перевірити гіпотезу стосовно впливу рівня освіченості членів родини респондента на вибір мови для міжособистісного спілкування, ми опитали 200 учнів віком 13–16 років, які проживають у Вінниці (Центральна Україна, 370 тис. жителів). Для аналізу результатів ми відібрали 174 анкети. Усі опитані відповіли на питання, які стосувалися використання української або російської мови ними особисто, їх батьками й дідусями-бабусями, а також попросили респондентів визначити рівень освіти їх батьків та дідусів/бабусь за п'ятьма рівнями: вища освіта, профтехосвіта, середня, неповна середня, початкова. Після обробки результатів ми позначили як перше покоління дідусів (бабусь), друге – тат (мам) і третє – опитаних респондентів. Для обробки результатів було застосовано програму SPSS.

Для з'ясування відповіді на питання, чи впливає рівень освіти на вибір мови двомовними батьками/дідусями/бабусями, ми виокремили кілька рівнів зв'язків:

- 1) зв'язок між освітою батьків та їх мовою спілкування;
- 2) зв'язок між освітою батьків і мовою спілкування респондентів;
- 3) зв'язок між освітою дідусів/бабусь та їх мовою спілкування;
- 4) зв'язок між освітою дідусів/бабусь і мовою спілкування респондентів.

Загалом ми одержали такі статистичні дані, що стосуються батьків і бабусь/дідусів респондентів:

- 64,9 % мам та 67,5 % тат мають вищу освіту;
- 31 % мам і 26,3 % тат мають профтехосвіту;
- 3,6 % мам та 5 % тат мають середню освіту;
- 0,6 % мам і 1,3 % тат мають неповну середню освіту;
- 41 % бабусь та 45,1 % дідусів мають вищу освіту;
- 32,7 % бабусь і 32,7 % дідусів мають профтехосвіту;
- 15,4 % бабусь та 13,7 % дідусів мають середню освіту;
- 9 % бабусь і 7,2 % дідусів мають неповну середню освіту;
- 1,9 % бабусь та 1,3 % дідусів мають початкову освіту.

1. Кореляція між мовою батьків та їх освітою засвідчує, що серед батьків із вищою освітою порівняно більше російськомовних, ніж серед батьків із профтехосвітою:

- серед тат 32,4 % із профтехосвітою і 61,6 % із вищою освітою спілкуються українською;
- серед мам 37,7 % із профтехосвітою і 57,1 % із вищою освітою спілкуються українською.

Натомість кількість російськомовних батьків із вищою освітою інша:

- серед тат 16,7 % із профтехосвітою і 80 % із вищою освітою спілкуються російською;
- серед мам 21,9 % із профтехосвітою і 75 % із вищою освітою спілкуються російською.

Ми не аналізували даних щодо середньої, неповної середньої та початкової освіти, оскільки їх частка надто мала порівняно з іншими рівнями освіти.

2. Співвідношення між освітою батьків і мовою опитаних респондентів таке:

- у батьків із середньою освітою 75 % дітей україномовні та 25 % російськомовні;

– у батьків із профтехосвітою 82 % дітей україномовні та 18 % російськомовні;

– у батьків із вищою освітою 65 % дітей україномовні й 35 % російськомовні.

Загалом серед російськомовних респондентів батьків із вищою освітою більше, ніж серед україномовних респондентів. Серед україномовних респондентів батьків із профтехосвітою більше, ніж серед російськомовних респондентів.

3. Попри те, що серед дідусів та бабусь із вищою освітою 60 % – 70 % україномовні, помітна тенденція, яка засвідчує факт, що із підвищенням рівня освіти дідусів/бабусь збільшується частка тих, які спілкуються російською: зі зведених графіків зрозуміло, що частка російськомовних дідусів / бабусь зростає пропорційно одержаній освіті: чим вищий рівень їх освіти, тим більшою стає кількість російськомовних дідусів/бабусь, і навпаки: серед україномовних респондентів зворотна тенденція: чим вищою стає освіта україномовних дідусів / бабусь, тим менша є їх кількість.

4. Дідусі/бабусі російськомовних респондентів, як правило, мають вищу освіту: (70 % – вища освіта, 22 % – профтехосвіта, 8 % – середня); дідусі/бабусі україномовних респондентів в основному мають профтехосвіту (вища освіта – 32,8 %, профтехосвіта – 40,3 %, середня – 18 %, решта – початкова і неповна середня).

Загалом російськомовні респонденти за результатами дослідження не мають дідусів/бабусь із освітою, нижчою середньої.

Російськомовних респондентів більше серед дідусів та бабусь із вищою освітою, ніж серед батьків із вищою освітою, тобто зв'язок між освітою дідусів/бабусь і мовою їх онуків сильніший, ніж між мовою батьків та їх дітей.

Зведені дані засвідчують такі результати:

– більшість батьків респондентів мають вищу освіту: 65 % – мама, 68 % – тато;

– частка дідусів/бабусь респондентів, які мають вищу освіту, вища за частку дідусів/бабусь з іншою освітою: за маминою лінією 41 % та 45 %, за татовою – 39 % і 44 %;

– серед батьків та дідусів/бабусь приблизно однакова частина тих, хто має профтехосвіту; частина батьків, які мають середню, неповну середню та початкову освіту, сягає рівня 4–5 %, цей показник стосовно старшого покоління приблизно 30 %;

– із підвищенням рівня освіти батьків збільшується частка респондентів, які спілкуються переважно російською;

– серед респондентів, які спілкуються українською мовою, відсоток батьків із вищою освітою нижчий, ніж серед респондентів, які спілкуються російською: 62 % (тато) та 57 % (мама) на противагу 80 % і 75 %;

– із підвищенням рівня освіти дідусів/бабусь збільшується частка дідусів/бабусь, які спілкуються російською мовою. Від профтехосвіти до вищої освіти помічено стрімке зростання кількості російськомовних дідусів/бабусь;

– із підвищенням рівня освіти дідусів/бабусь збільшується частка респондентів, які спілкуються російською;

– серед респондентів, які спілкуються українською мовою, відсоток дідусів/бабусь із вищою освітою суттєво нижчий, ніж серед респондентів, які спілкуються російською: 32 % / 37 % / 30 % / 32 % на противагу 80 % / 61 % / 71 % / 68 %, за умови, що у вибірку стосовно дідусів/бабусь російськомовних респондентів не потрапило жодної людини з освітою, нижчою середньої.

Отже, аналіз анкет засвідчив, що рівень освіченості батьків впливає на вибір мови їх двомовними дітьми, особливо помітною є кореляція між першим і третім поколіннями: чим вища освіта у дідусів/бабусь, тим більша ймовірність, що їх внуки розмовлятимуть російською мовою, що є, на нашу думку, наслідком русифікації вищої школи, яка інтенсивно відбувалася у кінці ХХ ст. в Україні.

Бібліографічні посилення

1. **Баликін І. І.** Національна політика радянської влади в мовному середовищі Донбасу (1943–1982 рр.) / І. Баликін // Іст. і політол. дослідж. – 2013. – № 3 (53). – С. 241–251.
2. **Возняк Т.** Відродження іврити та української. Онтологічні підстави та наслідки / Т. Возняк // Сучасність. – 1992. – № 8. – С. 107–112.
3. **Залізняк Г.** Мовна ситуація Києва: день нинішній та прийдешній / Г. Залізняк, Л. Масенко // Українознавчі зошити журн. «Урок української». – К., 2002. – С. 3–32.
4. **Стріха М.** Мовна політика й мовне законодавство України / М. Стріха // Мова і політика. – К., 2000. – С. 24–25.
5. **Ткачук Т. П.** Вплив урбаністичного соціуму на вибір мови респондентом у білінгвальних умовах / Т. П. Ткачук // Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Вип. 17. – С. 450–461.
6. **Ткачук Т. П.** Зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на українсько-російську двомовність в пострадянському місті (на прикладі міста Вінниці) / Т. П. Ткачук // Там само. – 2012. – Вип. 12. – С. 239–243.
7. **Ткачук Т. П.** Формування українсько-російського білінгвізму впродовж трьох поколінь (на прикладі міста Вінниці). / Т. П. Ткачук // Філологічні студії. Наук. вісн. Криворізь. нац. ун-ту : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 9. – С. 415–420.
8. **Tkachuk T.** Ukrainian-Russian Bilingualism in Urban Settings / T. Tkachuk // Sociolinguistics Symposium 19. – B., Aug. 21–24, 2012. – P. 97.

Надійшла до редколегії 24.02.15

УДК 811.161.1'373.2

И. И. Турута

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

АТТРАКТИВНАЯ ФУНКЦИЯ ЭРГОНИМОВ И ЯЗЫКОВЫЕ СРЕДСТВА ЕЕ РЕАЛИЗАЦИИ

Рассмотрена одна из основных функций эргонимов – аттрактивная, ее соотношение с другими функциями и языковые средства реализации, а именно: использование оценочной лексики, преимущественно положительной окраски, придание оценочного значения с помощью словообразовательных средств, создание окказиональных названий, применение различных приемов языковой игры, объединение в эргониме элементов разных языков, метафоризация, употребление прецедентных имен и текстов

Ключевые слова: собственное имя, эргоним, аттрактивная функция, модные слова, языковая игра, метафоризация, прецедентный текст

Турута І. І. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара.
АТРАКТИВНА ФУНКЦІЯ ЕРГОНІМІВ І МОВНІ ЗАСОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто одну з основних функцій ергонімів – аттрактивну, її співвіднесеність із іншими функціями та мовні засоби реалізації, а саме: використання модних слів, оцінної лексики, переважно позитивного забарвлення, надання оцінного значення за допомогою словотвір-